

Motion till riksdagen 2022/23:247

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

Försvarsmakten, klimat och miljö

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Försvarets roll i omställningen	2
4 Internt miljö- och klimatarbete	4
4.1 En självständig kontrollfunktion.....	5
4.2 Begränsa undantaget för miljökonsekvensbeskrivningar	6
4.3 De klimatpolitiska målen	6
5 En gemensam lösning på utbyggnaden av vindkraft.....	7
6 Försvarsmaktens övningar.....	7
6.1 En ökad operativ förmåga utan en ökad klimatpåverkan	7
6.2 Försvarets övningar i Vättern	8
6.3 Norrbotten som militärt övningsområde.....	9
7 Internationell närvaro och militariseringen av Arktis	10

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige omgående ska signera FN:s avtal om förbud mot kärnvapen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Försvarsmaktens uppdrag i regleringsbrevet för 2023 bör kompletteras med ett fristående uppdrag om att ta fram vägledningar för hur verksamheter som bidrar till klimatomställningen kan samexistera med försvarets verksamheter utan att påtagligt motverka totalförsvarets intressen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att undersöka förutsättningarna för en fristående myndighet för tillsyn och kontroll på hälso- och miljöområdet inom försvaret och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i regleringsbrevet bör ge Försvarsmakten nya instruktioner som går i linje med klimatlagen och det klimatpolitiska ramverket och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör uppdraga åt Försvarsmakten att återkomma med en plan för hur en ökad verksamhet med anledning av tidigare tagna försvarsbeslut såväl som ett försämrat säkerhetspolitiskt läge ska kunna genomföras utan ytterligare påverkan på miljö och klimat och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör uppdraga åt Försvarsmakten att ta fram en handlingsplan för att minska föroreningen av Vättern orsakad av militära övningar och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheterna till ett totalstopp för Försvarsmaktens övningar i och runt Vättern och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att en sanering av Vätterns botten sker och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att klargöra vilka effekter svenska och internationella övningar på svenskt territorium har på miljö och näringar och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör ta initiativ till en konvention för Arktis som innebär en demilitarisering av regionen och tillkännager detta för regeringen.

3 Försvarets roll i omställningen

Vi står inför en klimatkris och ökande miljöproblem. För att ställa om krävs att alla delar av samhället och alla invånare tar gemensamt ansvar och arbetar tillsammans i mer hållbar riktning. Myndigheter, företag, offentliga verksamheter och organisationer måste bidra på sitt sätt, så även Försvarsmakten.

Utgångspunkten för Sveriges försvars- och säkerhetspolitik ska vara att värna vårt lands säkerhet. Det kräver en modern försvarsmakt som har förmågan att möta de olika

former av hot som vårt land kan ställas inför, men som också har möjlighet att vara en fredsbevarande kraft i andra delar av världen. Försvarsmaktens främsta uppgift är att tillhandahålla ett militärt försvar som kan möta de kriser vi ställs inför – ytterst en väpnad konflikt.

I dag utgörs ett av de allvarligaste hoten mot den globala säkerheten av klimatkrisen och dess konsekvenser. Det gäller såväl här i Sverige som i andra delar av världen. Torka, översvämningar och extrema väderhändelser utgör dels direkta hot och kan dels vara en bidragande faktor och orsak till krig och konflikter. Vi vet att vi som lever i den rika delen av världen kommer att påverkas allt kraftigare i framtiden och vi ser att denna utveckling redan är ett stort hot mot befolkningen i många utvecklingsländer. Inte minst visar de återkommande värmeböljorna samt förödande bränder och översvämningar tydligt på behovet av en effektiv krisberedskap på hemmaplan. I sin rapport Motståndskraft (Ds 2017:66) beskriver även Försvarsberedningen hur klimatförändringar och naturkatastrofer bör ses som ett hot mot vår säkerhet.

Vänsterpartiet har i upprepade sammanhang lyft att klimatkrisen borde uppta en större plats i Sveriges planering för krisberedskap. Det är därför positivt att Sverige har fått en minister för civilt försvar och att krisberedskapen stärks i olika delar av samhället. Men även Försvarsmakten bör ta ett större ansvar, både vid klimatkatastrofer och för att motverka klimatkrisen. Det är centralt att ett brett säkerhetspolitiskt arbetssätt även inkluderar åtgärder för att bygga ett långsiktigt hållbart samhälle, socialt och ekonomiskt såväl som ekologiskt. Det är inte Försvarsmaktens uppgift att leda en sådan förändring. Däremot är det väsentligt att Försvarsmakten bidrar till ett mer hållbart samhälle genom att deras verksamhet inte utgör ett hinder för den samhällsomställning som behövs.

Den säkerhetspolitiska situationen i Europa har förändrats och försämrats drastiskt i och med Rysslands brutala och folkrättsvidriga anfallskrig mot Ukraina. Det har tillsammans med växande motsättningar skapat osäkerhet och oförutsägbarhet och vi befinner oss nu i en svårtolkad och mycket allvarlig säkerhetspolitisk utveckling.

Även den globala upprustningen vad gäller kärnvapen är mycket illavarslande. Internationell säkerhet ska vila på folkrätt, samarbete och ett starkt globalt regelverk under FN:s ledning. I ljuset av den säkerhetspolitiska utvecklingen i världen blir FN:s avtal om förbud mot kärnvapen särskilt viktigt. Genom Sveriges historia av militär alliansfrihet finns en unik röst som bör användas än tydligare för en global kärnvapenedrustning. Den svenska ansökan om medlemskap i kärnvapenalliansen Nato gör det särskilt viktigt att markera mot kärnvapen. Användandet av kärnvapen är förödande för både människor och miljö. Sverige ska inte stå bakom varken avskräckning med eller användning av kärnvapen. Det gäller oavsett om vi är medlemmar i militära allianser eller inte. Sverige bör förbjuda kärnvapen på vårt territorium i både freds- och krigstid, och Norden bör vara en kärnvapenfri zon.

Sverige ska omgående signera FN:s avtal om förbud mot kärnvapen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det svenska försvaret genomgår nu en genomgripande förändring. Den återupptagna värnplikten och höjningen av försvarsanslagen är bara några exempel. Det innebär ett utmärkt tillfälle att ställa om till en organisation med större klimat- och miljöhänsyn. På samma sätt innebär det också en risk att cementera gamla misstag. För att så inte ska ske krävs en öppen och, i så hög utsträckning som tillåts, transparent organisation.

Försvarsmakten ska värna rikets säkerhet. En god operativ förmåga med bra förutsättningar för övningsverksamhet i olika delar av landet är avgörande för Sveriges resistens. På samma gång är det helt nödvändigt att viktiga klimatåtgärder kan komma

till stånd, inte minst ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv. Eventuella motsättningar mellan olika intressen måste lösas och det är en angelägen uppgift för riksdag och regering att se till att så är möjligt. I grund och botten handlar det trots allt om samma sak – att bygga ett tryggt, hållbart och säkert samhälle där vi kan leva tillsammans utan att utsättas för allvarliga kriser.

4 Internt miljö- och klimatarbete

Försvarsmakten har i uppdrag att inom ramen för huvuduppgiften – att ansvara för Sveriges militära försvar och värna landet – arbeta för att uppnå de 16 nationella miljö-kvalitetsmålen. Det innebär att Försvarsmakten i fredstid ska ta miljöhänsyn vid verksamhet samt vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling.

Försvarsmakten har i många avseenden ett genomgripande miljöarbete. Samtidigt förekommer negativa klimat- och miljöeffekter som behöver minska. Det kan bl.a. handla om effekterna av energiförbrukning, tjänsteresor, hantering av kemikalier, övningsverksamhet m.m. Militär verksamhet sliter på både klimat och miljö. Därför måste Försvarsmakten i den utsträckning det är möjligt arbeta för att minska sin klimat- och miljöpåverkan. En klimatanpassning av Försvarsmaktens verksamhet handlar också om vidmakthållandet av operativ förmåga. Ett exempel är hur klimatkrisen med varmare vintrar och fler skogsbränder förändrar förutsättningarna för både övningsverksamheten och för hur försvaret av Sverige måste se ut.

Det finns dock exempel på när Försvarsmaktens verksamhet kan bidra till en positiv utveckling. Exempelvis kan en god miljömedvetenhet i internationella samarbeten bidra till en högre gemensam standard. Ett annat exempel är den positiva effekt på den biologiska mångfalden som kan uppstå på militära övnings- och skjutfält som sköts på rätt sätt av kunniga miljövärdare. En god operativ förmåga ställer höga tekniska krav på utrustning och fordon. I bästa fall kan forskning och utveckling på försvarsområdet även bidra till en effektiv teknikutveckling i det civila, t.ex. inom energiförsörjning.

Försvarssektorn inkluderar en rad myndigheter på försvarsområdet. Myndigheterna arbetar gemensamt inom miljöområdet och har tillsammans beslutat att inrikta arbetet på energi- och klimatområdet samt kemiområdet. Målet är dels att uppnå en energi-effektivisering och att öka andelen energi från förnybara energikällor, dels att begränsa påverkan från hälso- och miljöfarliga ämnen i kemiska produkter och varor.

Det är centralt att de största åtgärderna för minskad klimat- och miljöpåverkan också görs där de gör störst nytta. En minskad energianvändning och ett ökat oberoende av fossila energikällor ger inte bara stora klimatvinster. Det är även en klok strategi ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv. Något som blivit påtagligt märkbart under det senaste året i och med de energipolitiska effekterna i samband med Rysslands anfallskrig mot Ukraina och den energikris Sverige och Europa befinner sig i. En minskad energiförbrukning ger ett mer robust samhälle och en mer uthållig försvarsmakt. Därför var det glädjande att Vänsterpartiet och S-MP-regeringen i budgetpropositionen för 2018 kom överens om skrivningar som nu ligger till grund för projektet Fossilfritt FM 2045, där målet är en klimatneutral verksamhet senast 2045.

Vad gäller kemiområdet är det, förutom de direkta miljövinsterna, även där viktigt med en omställning med tanke på försörjningstrygghet. En nödvändig och hårdare miljöreglering vad gäller kemiska produkter på andra håll i samhället riskerar att leda

till att varor som är viktiga för Försvarmakten blir svårare att få tag på eller helt försvinner från marknaden. Det är därför väsentligt med ett systematiskt arbete mot mer hållbara produkter.

Enligt rapporten Försvarmaktens miljöpåverkan (dnr 2015:704) från riksdagens utredningstjänst saknas tillräckliga uppgifter för att göra en miljöanalys av myndighetens miljöpåverkan och av de totala utsläppen. Försvarmaktens egen klimat- och sårbarhetsanalys är dessvärre belagd med sekretess. Det kan finnas goda skäl till det, men det gör också att det är svårt att bedöma myndighetens analys av sitt eget miljöarbete. Försvarmaktens miljöutvärdering, som gjordes 2017, visar dock att det finns mer kvar att göra.

För att Försvarmakten till fullo ska kunna sägas arbeta i enlighet med uppsatta miljö kvalitetsmål räcker det inte med att man enbart ser över den egna verksamheten. Man bör heller inte hindra eller försvåra för andra samhällsaktörer eller projekt i högre utsträckning än nödvändigt. I dag sker det tyvärr med ett alltför stort godtycke. Det kan t.ex. handla om att sätta stopp för utbyggnaden av förnybar energi eller om att indirekt försvåra för gröna näringar att etablera sig i fjällvärlden.

Klimatråtsutredningens slutbetänkande Rätt för klimatet (SOU 2022:21) menar att Försvarmakten som ett komplement till nuvarande skrivningar om samexistens bör få ett fristående uppdrag om att ta fram vägledningar om hur verksamheter som bidrar till klimatomställningen kan samexistera med försvarets verksamheter utan att påtagligt motverka totalförsvarets intressen. Vänsterpartiet har länge efterfrågat verktyg för att lösa de knutar som funnits mellan Försvarmakten och t.ex. vindkraftsbyggen, solpaneler eller elnätsutbyggnad. Att vi kan ställa om klimatet med allt vad det innebär i form av vindkraftsparker och liknande utan att göra avkall på totalförsvarsförmågan är centralt. Hittills har den dialogen inte varit tillräcklig. Vi ser därför positivt på ett kompletterande uppdrag i linje med vad som föreslås i betänkandet. Liksom utredningen lämnar vi frågan till regeringen om vem som ska ta fram sådana vägledningar och i vilken form det ska ske.

Försvarmaktens uppdrag i regleringsbrevet för 2023 bör kompletteras med ett fristående uppdrag om att ta fram vägledningar om hur verksamheter som bidrar till klimatomställningen kan samexistera med försvarets verksamheter utan att påtagligt motverka totalförsvarets intressen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 En självständig kontrollfunktion

I dag ligger tillsynsansvaret för hälso- och miljöområdet inom försvaret hos försvarsinspektören för hälsa och miljö (FIHM) (tidigare generalläkaren). Att det är Försvarmakten själv som granskar sina förehavanden och utövar tillsyn och kontroll över den egna verksamheten är en något udda ordning. Självständigheten hos en tillsynsfunktion som är inrättad i den organisation vars verksamhet den är satt att granska kan ifrågasättas. Utredningen om översyn av generalläkarfunktionen (SOU 2015:79) konstaterade dilemman med detta och föreslog vissa åtgärder för att öka tillsynsfunktionens självständighet, vilket också behandlades i regeringens proposition 2016/17:144 Tillsyn och kontroll på hälso- och miljöområdet inom försvaret. Dock var direktiven till utredningen formulerade så att utredningen inte hade något utrymme att föreslå en ny tillsynsmyndighet.

Granskning av Försvarsmaktens verksamhet är förknippad med vissa svårigheter, inte minst med tanke på de höga kraven på sekretess. Samtidigt är självständigheten hos de organ som ska granska myndigheternas verksamhet central. Det är olyckligt att den tidigare utredningen inte gavs utrymme att undersöka förutsättningarna för en fristående tillsynsmyndighet på området.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att undersöka förutsättningarna för en fristående myndighet för tillsyn och kontroll på hälso- och miljöområdet inom försvaret. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Begränsa undantaget för miljökonsekvensbeskrivningar

När miljöbalken skärptes 2017 innebar det bl.a. mer preciserade krav på när miljökonsekvensbeskrivningar inför större planer och projekt ska göras. Tyvärr undantogs Försvarsmakten från kraven på att redovisa hur kommande projekt kan påverka miljön. Vänsterpartiet menar att förtydligandet av miljöbalken i många avseenden blev bättre i och med förändringarna. Vi motsätter oss dock att krav på miljöbedömning per automatik undantas för försvaret och räddningstjänsten.

Vi har full förståelse för att det kan finnas skäl för rikets säkerhet att undanta totalförsvaret och räddningstjänsten från kravet när det gäller ett antal planer och program men anser inte att det är belagt att det inte går att begränsa undantaget för att stärka miljöhänsynen. Det kan naturligtvis finnas omständigheter, som t.ex. behovet av sekretess, som komplicerar förfarandet och gör att man i vissa fall behöver frångå rutiner och regler som gäller andra myndigheter. Detta behöver dock utredas vidare. Vi har därför tidigare krävt en utredning av hur undantag från krav på strategisk miljöbedömning och krav på undersökning i fråga om miljöpåverkan för totalförsvaret och räddningstjänst kan begränsas i lagstiftningen. För vidare läsning, se vår motion med anledning av proposition 2016/17:200 Miljöbedömningar (2016/17:3757).

4.3 De klimatpolitiska målen

Sveriges klimatlag trädde i kraft den 1 januari 2018. Ett av syftena med lagen är att alla politikområden ska dra åt samma håll för att uppnå klimatmålet om nettonollutsläpp senast 2045. Omställningen har påbörjats, men för att nå målet måste utvecklingen skyndas på och fler måste medverka, inte minst våra myndigheter. Det är regeringen som ytterst ansvarar för att myndigheterna bedriver sin verksamhet på ett sådant sätt att de mål som regering och riksdag har ställt upp kan uppnås. Utfärdandet av och innehållet i myndigheternas regleringsbrev är mycket viktiga för att myndigheterna ska kunna uppfylla de mål som riksdag och regering har ställt upp. En viktig åtgärd i detta sammanhang är därför att myndigheterna får tydliga instruktioner i syfte att eliminera målkonflikter, underlätta avvägningar samt styra besluten mot att undanröja hinder och skapa förutsättningar för att nå klimatlagens mål.

Regeringen bör i regleringsbrevet ge Försvarsmakten nya instruktioner som går i linje med klimatlagen och det klimatpolitiska ramverket. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 En gemensam lösning på utbyggnaden av vindkraft

Försvarmakten har i dag stora möjligheter att påverka utbyggnaden av förnybar energi genom att sätta stopp för nya vindkraftverk. Till exempel måste objekt som vindkraftverk, telemaster eller liknande som överstiger 20 meter, alternativt 45 meter i bebyggelse, ha Försvarmaktens godkännande. Genom att hänvisa till totalförsvarets riksintresse har Försvarmakten möjlighet att lägga in sitt veto mot viktig utbyggnad av förnybar energi.

Ett exempel är vindkraftsparken Blekinge Offshore i Hanöbukten. Där sa Försvarmakten nej till ett planerat bygge av havsbaserad vindkraft eftersom man upplevde att det skulle kunna komma att inkräkta på vad man använder som militärt övningsområde.

I dag finns det sex havsbaserade vindkraftsparker. De är främst lokaliserade i södra delen av landet. I somras presenterade Svenska kraftnät planer på sex havsbaserade anslutningspunkter på olika platser längst med kusten. Även om Tidöavtalet innebär osäkerhet för byggandet är behovet av en ökad andel havsbaserad vattenkraft tydligt. Förutom de uppenbara klimatvinsterna ger havsbaserad vindkraft dessutom fler jobb i Sverige, eftersom mycket arbete måste utföras på plats. En utbyggd havsbaserad vindkraft i södra Sverige skulle också minska belastningen på överföringskapaciteten från de norra till de södra delarna av landet.

Vänsterpartiet menar att det måste vara fullt möjligt att både bygga ut vindkraften, inte minst den havsbaserade, där förutsättningarna är som bäst och samtidigt ge Försvarmakten rimliga förutsättningar för övningsverksamhet. När knutar uppstår där en myndighet helt kan sätta stopp för en viktig utbyggnad av förnybar energi måste regeringen ta ansvar för att hitta en framåtsyftande lösning.

6 Försvarmaktens övningar

6.1 En ökad operativ förmåga utan en ökad klimatpåverkan

Det nya omvärldsläget har gjort att Försvarmakten behöver ställa om. Det handlar både om ett nytt säkerhetspolitiskt läge och om behov av att öka förmågan att hantera t.ex. cyber- och hybridkrigföring. Vänsterpartiet står bakom satsningar på försvaret i syfte att stärka försvarets bottenplatta och öka den operativa förmågan. Inte minst ser vi vikten av satsningar på det civila försvaret.

Försvarmakten har i en hemställan till regeringen (FM 2022-9389:1) begärt regeländringar på miljöområdet. Bakgrunden är det senaste försvarsbeslutet från 2020 i kombination med en ökad anslagsnivå motsvarande 2 procent av BNP till 2028 samt behov som uppkommit på grund av Rysslands krig mot Ukraina. Också den svenska ansökan om medlemskap i Nato kan komma att öka behoven menar man, även om det behöver utredas närmare.

Myndigheten uttrycker att man i dagsläget inte kan bedriva verksamhet i den utsträckning som krävs för att uppnå målen. Regeländringarna föreslås gälla under fem år och omfattar verksamhet på bl.a. flottflygplatser, civila flygplatser med militär infrastruktur, skjutfält, hamnar och skjutbanor. Dessutom vill man se regeländringar vad gäller hanteringen av drivmedel. De ändringar man efterfrågar handlar om att slippa begränsningar avseende bl.a. antal skott, skjutdagar, flygtider och flygrörelser vid Försvarmaktens verksamhetsplatser. Hemställan innebär också att man vill se ett

undantag från försvarsinspektören för hälsa och miljöns möjlighet att besluta om förbud, eller föreläggande om att söka tillstånd.

Vänsterpartiet ser Försvarsmaktens behov av att öka krigsdugligheten men menar att det är centralt att man när man nu bygger ut verksamheten inte samtidigt bygger in ytterligare miljö- och klimatproblem. Att Försvarsmakten inte ser några andra lösningar än att undantas från gällande lagstiftning och regelverk är olyckligt. Förändrade förutsättningar kräver naturligtvis ett förändrat arbetssätt. Men att helt kasta viktiga delar av miljöprövningsförordningen överbord duger inte i ett läge där klimatkrisen redan påverkar oss alla. Att inte ens Försvarsmaktens egna tillsynsmyndighet ska kunna stoppa miljöfarlig och hälsovådlig verksamhet är anmärkningsvärt. Det gör det redan problematiska systemet med en intern kontrollfunktion än mer tandlöst.

Försvarsmaktens hemställan gäller undantag under en begränsad period. Men eftersom ingen vet hur det nya säkerhetspolitiska läget kommer att utvecklas eller hur länge de ökade behoven kommer att bestå är det viktigt att vi fortsätter utveckla försvarsförmågan utifrån principer som är hållbara även på längre sikt.

Regeringen bör uppdraga åt Försvarsmakten att återkomma med en plan för hur en ökad verksamhet med anledning av tidigare tagna försvarsbeslut såväl som ett försämrat säkerhetspolitiskt läge ska kunna genomföras utan ytterligare påverkan på miljö och klimat. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Försvarets övningar i Vättern

2015 antog FN:s generalförsamling Agenda 2030 som innehåller 17 mål för en global hållbar utveckling – målsättningar Sverige sagt sig vilja vara ledande i att genomföra. Det sjätte målet handlar om att säkerställa tillgången till och en hållbar förvaltning av vatten och sanitet för alla. Vikten av tillgång till rent dricksvatten lyfts också fram i den nationella livsmedelsstrategin som antogs av riksdagen 2017.

Vättern är Sveriges näst största sjö och i dag en viktig dricksvattentäkt för ca 280 000 personer med ett mål om att utöka för fler personer och större områden framöver. Sjön utgör med sin unika miljö och sitt säregna ekosystem ett viktigt Natura 2000-område. Vättern används också av Försvarsmakten som övnings- och testområde. Man har i dagsläget tillstånd för 30 skjutdagar och 69 000 skott per år, en markant ökning från tidigare tillåtna nivåer. Redan de tidigare tillåtna nivåerna hade en negativ inverkan på miljön i form av föroreningar m.m. Vi har förståelse för att Försvarsmakten behöver öva, men vi anser att övningarna i och vid Vättern behöver begränsas. Det behöver således finnas en jämvikt mellan försvarets intressen av att öva och de miljöintressen och behov av att säkra rent dricksvatten som finns.

Det svenska försvaret har en historia av att göra sig av med gammal ammunition på numera otillåtna sätt och under 1900-talet dumpades ammunition på en rad platser i hav och sjöar runt om i Sverige. Försvarsmakten bedömer själv den totala mängden till 6 500 ton. Det inkluderar även Vättern. Exempelvis användes Hästholmen nära Ödeshög som sänkingsplats för instabil ammunition under hela 1950-talet. I dag dumpas inte längre ammunition på samma vis. Dagens övningar innebär dock att stora mängder ammunition hamnar i sjön samtidigt som den tidigare ammunitionen ligger kvar. Samövningar med internationella förband innebär också att okänd ammunition kan spridas i området. Vättern används dessutom som plats för utbildning av Försvarsmaktens

piloter, s.k. skolflygning, vilket ytterligare utgör en påfrestning för den omgivande miljön, vad gäller både buller och föroreningar.

Vätternvårdsförbundets rapport 123, Metaller i Vätterns avrinningsområde (2015), konstaterar svårigheterna i att beräkna utsläppen från den ammunition som hamnar i vattnet. Tydligt är dock att metallen efter en tid korroderar, vilket medför utsläpp av exempelvis bly och andra tungmetaller. Det finns redan i dag ett problem med att Vätterns fiskar bär på förhöjda halter av miljögifter, och gamla granater, minor och andra ammunitionseffekter utgör dessutom en säkerhetsrisk för dykare och andra som rör sig i området.

Återkommande torka gör behovet av att värna både grund- och ytvattentillgångar särskilt tydligt. I Naturvårdsverkets årliga uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2022 beskrivs hur klimatförändringar förväntas medföra ett ökat problem med perioder av vattenbrist i delar av Sverige. Samtidigt konstateras att det inte går att se någon tydlig riktning för utvecklingen i miljön när det gäller miljö kvalitetsmålet Grundvatten av god kvalitet. Problemet är påtagligt för många kommuner som redan har eller riskerar att få problem med sitt dricksvatten. Det finns därför långtgående planer på att Vättern i framtiden ska försörja ytterligare ett stort område och många hushåll med dricksvatten. Med sådana framtidsutsikter är det om möjligt ännu viktigare att värna en så viktig dricksvattentäkt som Vättern. Inte minst ur en säkerhetspolitisk aspekt.

Mot bakgrund av detta anser Vänsterpartiet att det är av stor vikt att föroreningen av Vättern som orsakas av militära övningar upphör, att möjligheterna till ett totalstopp för Försvarsmaktens övningar i och runt Vättern utreds och att en sanering av Vätterns botten av gammal ammunition m.m. sker.

Regeringen bör uppdra åt Försvarsmakten att ta fram en handlingsplan för att minska föroreningen av Vättern orsakad av militära övningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör även utreda möjligheterna till ett totalstopp för Försvarsmaktens övningar i och runt Vättern. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Avslutningsvis bör regeringen även tillse att en sanering av Vätterns botten sker. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3 Norrbotten som militärt övningsområde

I dag används stora delar av Norrbotten som övnings- och testområde, både för svensk och för utländsk militär. Sveriges medverkan i ett antal internationella militära samarbeten såsom Pesco och samförståndsavtalet om världlandsstöd med Nato innebär en rad åtaganden och innefattar inte sällan gemensamma övningar.

Vänsterpartiet ser med oro på hur stora delar av Norrbotten görs om till ett militärt övningsfält. En ökad övningsverksamhet oavsett om den sker tillsammans med Nato, Pesco eller andra konstellationer inom EU riskerar att få negativa konsekvenser såväl för människor och miljö som för viktig näringsverksamhet i området. Det är också av försvarspolitiska skäl tveksamt hur Sveriges försvarsförmåga stärks genom att andra länder ges tillgång till att testa och öva i vårt kalla klimat. Övningsfältet North European Aerospace Test range (Neat) inkluderar både Esrange Space Center utanför Kiruna och Vidsele Test Range i Älvsbyn och utgör därmed Europas största militära övningsområde över land. Övningsfältet har utvecklats till en allt viktigare arena för Natos tester av

bombflygplan, drönare, missiler och andra vapentyper. Vänsterpartiet har kraftigt motsatt sig denna utveckling.

Norrbottnen har visserligen särskilda förutsättningar för övningsverksamhet och det är både klokt och viktigt att Försvarsmakten ges goda villkor för övnings- och testverksamhet. Men när stora ytor av landet reserveras för militära övningar riskerar viktiga näringar att få stå tillbaka. Försvarsmaktens aktiviteter konkurrerar t.ex. direkt med turism, skogsbruk, vindkraft och rennäring – verksamhet som är både viktig lokalt och angelägen ur det större perspektivet att hela Sverige ska leva. Inte minst riskerar gröna näringar att tvingas stå tillbaka.

Dessutom innebär militära övningar alltid en miljöpåverkan. Rester av ammunition kan utgöra en säkerhetsrisk för både djur och människor. Ett exempel är hur släckningsarbetet vid skogsbranden 2018 i Älvdalen i Dalarna betydligt försvårades av odetonerad ammunition på Trängslets skjutfält.

Att totalförsvaret har en särställning i och med uppgiften att skydda landet och vår säkerhet råder det knappast någon oenighet om. Därför måste Försvarsmakten i högre utsträckning ta ansvar för miljön och för att inte hindra annan viktig verksamhet. Ett första steg är att göra en oberoende utredning för att kartlägga de faktiska effekter som övningsverksamheten medför.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att klargöra vilka effekter svenska och internationella övningar på svenskt territorium har på miljö och näringar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Internationell närvaro och militariseringen av Arktis

Arktis är en unik del av vår planet. Delar av Arktiska havet har varit täckta av is under mycket lång tid vilket har lett till att ett alldeles särskilt, men också känsligt, natur- och djurliv har utvecklats. I dag är hoten mot Arktis allvarligare än någonsin tidigare. På få andra ställen på jordklotet har klimatförändringarna varit så omfattande och fått så dramatiska konsekvenser för både växtliv, djur och människor. I klimatkrisens spår uppstår nya utmaningar. När isen smälter möjliggörs utvinning av de naturresurser som finns i Arktis och nya transportleder öppnas upp genom nordost- och nordvästpassagerna. Det innebär både nya hot mot miljön och att risken för säkerhetspolitiska spänningar i regionen ökar.

Delar av Sverige ligger i Arktis och Arktis är att betrakta som vårt lands absoluta närområde. Klimatkrisen, miljöhot och säkerhetspolitiska konflikter i Arktis kommer därför att ha direkt påverkan på vårt land. Trots det är debatten om Arktis i stort sett frånvarande i Sverige.

Försvarsberedningen konstaterar i sin rapport Motståndskraft (Ds 2017:66) hur olika intressen i Arktis står mot varandra. Ett tecken på det ökade intresset för Arktis är att allt fler länder väljer att ansöka om observatörsstatus i Arktiska rådet. Ett annat är den ökade militära närvaron i Arktis. 2017 färdigställde t.ex. Ryssland en ny militärbas på den arktiska ögruppen Franz Josef Land.

Trots att stora delar av Arktis inte ligger inom något lands territorialgränser gör i dagsläget ett flertal länder anspråk på stora delar av området. Det gäller både Ryssland, USA, Kanada, Norge och Danmark. Även stormakten Kina har visat ett allt större intresse för både naturtillgångar och transportvägar trots att man helt saknar arktiskt

territorium. Eftersom flera av de inblandade länderna är medlemmar i Nato har också militäralliansen blivit en aktör i regionen. Ryssland har dock hitintills varit tydligast i sina anspråk genom att i augusti 2007 placera en rysk flagga på havsbotten exakt på Nordpolen.

Det allvarliga säkerhetspolitiska läget mellan Nato och Ryssland riskerar att få förödande konsekvenser. Rysslands anfallskrig mot Ukraina har försämrat situationen drastiskt. Ryssland har blivit utslängda ur en del organisationer såsom Europarådet och tillfälligt avstängda i andra organisationer. Det är rimligt med tanke på Rysslands krigsföring. Vänsterpartiet menar att det är av yttersta vikt att vidhålla ett nära samarbete mellan samtliga länder som inkluderas i Arktis närområde, Ryssland inkluderat. Det förutsätter dock ett rysk agerande som möjliggör att samarbete kan återupptas, vilket inte kan ske förrän Rysslands folkrättsvidriga krig mot Ukraina helt har upphört. Sådana samarbeten sker t.ex. genom Arktiska rådet, Barentsrådet och Östersjöstaternas råd.

Ländernas geografiska anspråk backas upp militärt och militariseringen av Arktis märks även i vårt eget land, inte minst genom de internationella militärövningarna i norra Sverige. Som exempel kan den återkommande övningen Cold Response som arrangeras inom ramen för Partnerskap för fred nämnas.

Hösten 2018 deltog Sverige också i en av de allra största Natoövningarna: Trident Juncture 18. Övningen ägde till största delen rum i Norge och var en av de största som någonsin skett i landet med över 50 000 deltagare från mer än 30 länder. Under övningen övade också bl.a. amerikanskt flyg i svenskt luftrum. Vänsterpartiet är fortsatt mot ett svenskt Natomedlemskap. Vi menar att den militära alliansfriheten och en självständig säkerhets- och utrikespolitik är den främsta garanten för Sveriges säkerhet och trygghet. Ett eventuellt svenskt medlemskap i Nato riskerar att öka övningarna på svensk mark, i vårt luftrum och på vårt territorialvatten. Vänsterpartiet anser att dessa övningar och tester bör begränsas, dels av säkerhetspolitiska skäl, dels med hänsyn till den känsliga miljön i Arktis. Att allt fler länder blickar mot Arktis måste däremot inte betyda en ökad risk för konflikter. Det finns goda exempel i regionen på hur säkerhetspolitiska spänningar kan omsättas i ömsesidigt samarbete. Sverige är t.ex. via Polarforskningssekretariatet medlem i flera internationella organisationer som arbetar med forskning och forskningsinfrastruktur i Arktis. Efter första världskriget togs Spetsbergstraktaten fram, ett fördrag som reglerar Svalbards och Björnöns folkrättsliga och politiska status. I dag är fördraget undertecknat av drygt 40 stater och det skulle i flera delar kunna vara en förebild för ett framtida avtal om Arktis.

Sverige bör ta initiativ för en konvention för Arktis som innebär en demilitarisering av regionen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Jessica Wetterling (V)

Hanna Gunnarsson (V)